

Henryk Cimek

Miejsce Zjednoczenia Lewicy Chłopskiej "Samopomoc" w Bloku Antyfaszystowskim w okresie wyborów do sejmu 1930 r.

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio F, Nauki Filozoficzne i Humanistyczne 26, 51-75

1971

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Henryk CIMEK

**Miejsce Zjednoczenia Lewicy Chłopskiej „Samopomoc”
w Bloku Antyfaszystowskim w okresie wyborów do sejmu 1930 r.**

Место Объединения крестьянской Левицы „Самопомощ” в антифашистском блоке
в период выборов в Сейм в 1930 г.

Place de l'Union de la Gauche Paysanne „Samopomoc” dans le Bloc Antifasciste
dans la période des élections à la Diète en 1930

ZLCh „Samopomoc” było partią działającą na wsi w latach 1928—1931, grupującą w swoich szeregach w 99% chłopów, głównie niezamożnych. Partia ta powstała jako przejaw radykalizacji chłopów, czego wyrazem było ukształtowanie się lewicowej opozycji przeciwko polityce kierownictw najsilniejszych w tym czasie stronnictw chłopskich: PSL „Piast”, PSL „Wyzwolenie”, a szczególnie Stronnictwa Chłopskiego. Proces ten starała się inspirować, kształtować i kierować nim Komunistyczna Partia Polski.

Ideologia „Samopomocy” była pewnym etapem w procesie kształtowania się społecznej i klasowej świadomości chłopów i wyrażała interesy oraz dążenia tej ich części, która opowiadała się za hegemonią proletariatu w rewolucyjnym sojuszu robotniczo-chłopskim pod przewodnictwem KPP.

Akcję organizacyjną „Samopomoc” prowadziła głównie w Polsce centralnej i południowej, posiadając największe wpływy na terenie woj. lubelskiego (58% ogółu członków w 1929 r.), kieleckiego, lwowskiego i warszawskiego, działając także w woj. białostockim, krakowskim, łódzkim, poznańskim, pomorskim, śląskim i wołyńskim. W momencie likwidacji liczyła około 12 500 członków.

¹ Szerzej na ten temat patrz H. Cimek: *Zjednoczenie Lewicy Chłopskiej „Samopomoc” 1928—1931*, Lublin 1970, ss. 75—136 (maszynopis).

Będąc częścią składową Bloku Antyfaszystowskiego pod przewodnictwem KPP „Samopomoc” starała się mobilizować masy chłopskie przy pomocy hasła wysuwanych przez KPP i wspólnie z KPP. Brała udział w szeregu masowych kampanii, m. in. w wyborach do sejmu, podczas których wspólnie z innymi partiami bloku agitowała i głosowała na uzgodnione wcześniej listy.

Pierwszą większą akcją polityczną ZICCh „Samopomoc” był jej udział w wyborach parlamentarnych, które odbyły się w dniu 4 marca 1928 r. Brała również udział w wyborach 1930 r. Wybory te, tzw. „brzeskie” odbywały się w znacznie gorszych warunkach niż w 1928 r., towarzyszyły im bowiem szczególnie terror i oszustwa sanacji. Represje wymierzone były okresie całej kampanii wyborczej przede wszystkim przeciwko ruchowi rewolucyjnemu. Mimo to „Samopomoc” prowadziła dość intensywną agitację przedwyborczą od września do listopada, tj. do dnia wyborów.

Przedsmak kampanii wyborczej, badanie nastrojów społeczeństwa i próba sprawności aktywu ZICCh miały miejsce w czasie kampanii do powtórzonych wyborów do sejmu w okręgu wyborczym nr 22 (Pińczów, Stopnica, Sandomierz). Sprawę tę omawiał Zarząd Główny na posiedzeniu w dniu 5 stycznia 1930 r. Do akcji wyborczej zostali delegowani M. Gwiazdowicz i A. Obórko oraz zgłosili się T. Zbroiński, T. Wiśniewski i M. Grzywacz. W wyniku dość intensywnej agitacji na listę Związku Siły Chłopskiej padło 4420 głosów,⁸ co nie dało partii spodziewanego mandatu. Stosunkowo duży nakład sił i środków nie poszedł zupełnie na marne. W powiatach o słabych wpływach spopularyzowane zostały hasła ZLCh.

Akcja wyborcza została zapoczątkowana posiedzeniem Zarządu Głównego w dniu 31 sierpnia, tj. na drugi dzień po rozwiązaniu Sejmu i opublikowaniem okólnika z wytycznymi odnośnie do kampanii wyborczej.⁹ W zasadzie jednak do 25 września nie rozpoczęto agitacji w terenie z powodu braku odpowiednich środków materialnych i częściowo na skutek rozbiegania

⁸ Protokół z posiedzenia ZG ZLCh odbytego w dniu 5 stycznia 1930 r. H. Słabe k: *Rozwój organizacyjny NPCh i Zjednoczenia Lewicy Chłopskiej „Samopomoc”, „Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego”* [dalej cyt. RDRL], nr 6, Warszawa 1964, s. 81. W poszczególnych powiatach lista ZSCh uzyskała: stopnicki — 3238 głosów, sandomierski — 909 i pińczowski — 273. Sprawozdanie wojewody ze stanu organizacyjnego ZLCh z końcem czerwca 1930 r. Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Kielcach [dalej cyt. WAPK], Urząd Wojewódzki Kielecki Wydział Bezpieczeństwa [dalej cyt. UWK WB], sygn. 344, k. 53. Najbardziej intensywna akcja prowadzona była w powiecie stopnickim, gdzie odbyło się 10 wieców i 9 zebrań. *Ibid.*, Tygodniowe sprawozdanie sytuacyjne [dalej cyt. Tss] za styczeń—czerwiec 1930 r.

⁹ Obok członków ZG w posiedzeniu uczestniczyli aktywiści z terenu. Obecni reprezentowali razem 26 powiatów. Sprawozdaniem z akcji wyborczej ZLCh [brak daty]. Archiwum Mikrofilmów Zakładu Historii Partii przy KC PZPR [dalej cyt. AMZHP], sygn. 930/8, poz. 63, k. 88—93; Sprawozdanie CWR KC KPP z akcji wyborczej [brak daty]. AZHP, 158/X-6/21, k. 1—9; Okólnik nr 11, wrzesień 1930 r.

kierownictwa, które nadto według oceny Centralnego Wydziału Rolnego KC KPP było zbyt szczupłe i mało samodzielne.⁴ Do opóźnienia i osłabienia agitacji przyczyniło się też w poważnym stopniu: zabieranie członków KPP, będących jednocześnie członkami ZLCh, bezpośrednio do agitacji wyborczej KPP, co osłabiało kierownictwo terenowe „Samopomocy” oraz niezrozumienie przez niektóre organizacje terenowe KPP taktyki jednolitego frontu w wyborach i roli „Samopomocy”,⁵ o czym mowa będzie dalej.

Na słaby start kampanii wyborczej i jej przebieg miało ujemny wpływ jeszcze większe jej opóźnienie ze strony KPP, dla której rozwiązanie sejmku było pewnym zaskoczeniem. Między innymi z tego powodu ciężar kampanii szczególnie w pierwszym okresie, musiał spocząć na legalnych partiach rewolucyjnych. Na terenach wiejskich była nią „Samopomoc”. Niezależnie od tego KPP starała się ze względu na ich legalność wykorzystać je do maksimum w kampanii wyborczej⁶, szczególnie „Samopomoc”, PPS-Lewicę i Sel-Rob „Jedność”. Partie te szły do wyborów razem, tworząc pod przewodnictwem KPP Blok Antyfaszystowski, pomyślany nie tylko jako blok przeciw BBWR czy innym ugrupowaniom prawicy społecznej, ale i Centrolewowi, który był niesłusznie uważany za frakcję obozu faszystowskiego.⁷

Ostatecznie zalecano głosować na te spośród list, które zostały zatwierdzone i które w danym okręgu posiadały największe szanse. W przypadku niezatwierdzenia żadnej, zdecydowano oddawać głosy na listy unieważnione, głównie KPP, chociaż w 2—3 przypadkach miało to dotyczyć również list „Samopomocy”.⁸ Okólnik ZLCh wyjaśniał bowiem, że:

„[...] nie po to idziemy wybierać (głosować) abyśmy się łudzili, że przez głosowanie i wybór posła coś się nam poprawi. [...] my idziemy głosować, bo raz, że przez agitację, zebrania, wiece i zjazdy uświadomimy tych chłopów, co dotąd wierzą w obłudę ugodowców, i w ten sposób wciągniemy ich pod sztandary walki rewolucyjnej, o rząd chłopsko-robotniczy i przez to przybliżymy dzień naszego zwycięstwa. A jeśli uda nam się wybrać posłów, to nasza organizacja rewolucyjna wybiera nie po to posłów, by doradzali burżuazji w sejmie i tumanili nas obietnicami, lecz nasz poseł ma za zadanie pomóc masom przygotować walkę z burżuazją”.⁹

⁴ Sprawozdanie CWR KC KPP z akcji wyborczej..., k. 1.

⁵ *Loc. cit.* Wojewoda lubelski pisał, że było odwrotnie. Wynikało to zapewne z faktu, że w okresie wyborów bardziej była widoczna przynależność do KPP niektórych członków ZLCh. Por. Stan organizacji komunistycznych na terenie województwa lubelskiego w końcu czerwca 1931 r., 20 VIII 1931. Centralne Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych [dalej cyt. CAMSM], Urząd Wojewódzki Lubelski [dalej cyt. UWL], 49, k. 140.

⁶ Archiwum Akt Nowych [dalej cyt. AAN], Urząd Wojewódzki Lubelski [dalej cyt. UWL], 1201, k. 50; Sprawozdanie CWR z akcji wyborczej..., k. 1.

⁷ Biuletyn organizacyjny Wydz. Młodz. nr 5, październik 1930; List z domu, 16 X 1930. AZHP, 158/V-3/20, k. 7.

⁸ List z domu, 7 XI 1930. *Ibid.*, k. 16; List z domu, 17 X 1930, *Ibid.*, k. 9.

⁹ Okólnik ZG ZLCh nr 11, wrzesień 1930.

Na aktywności partii odbił się brak pisma od maja do października, kiedy po zakazie wydawania „Samopomocy Chłopskiej” rozpoczęto wydawanie „Chłopskiego Życia”; wywołało to u niektórych członków i sympatyków wrażenie, że partia jest zdelegalizowana. Wpłynęło to oczywiście ujemnie na akcję organizacyjną, również i na wyborczą. Dlatego też w pierwszym rządzie mimo szczupłości kadr postawiono sobie za cel dotarcie do tych powiatów, „[...] gdzie praca była najslabsza, by przy akcji wyborczej zyskać organizacyjnie i rozszerzyć swoje wpływy na zaniedbane dotychczas tereny”.¹⁰ Starano się więc rozszerzyć wpływy przy pomocy akcji propagandowej, powierzając gminnym komitetom wyborczym zakładanie kół „Samopomocy”, planując tworzenie ich na szerszą skalę dopiero po wyborach, głównie przez przekształcanie jednostek wyborczych, co rzeczywiście miało miejsce.¹¹

Do kierowania kampanią wyborczą utworzono 3-osobowy Główny Komitet Wyborczy, którego najpilniejszym zadaniem było złożenie listy państwowej i list okręgowych. Ostateczną kolejność kandydatów na tych ostatnich miał ustalić Główny Komitet Wyborczy na wniosek organizacji terenowych.¹² Zbieranie podpisów zlecono organizacjom terenowym, co miało być sprawdzianem ich samodzielności. Kładziono przy tym nacisk na masowość akcji, starając się nadać jej charakter polityczny, a nie tylko formalny, co udało się tylko częściowo. W tym właśnie celu podpisy pod listę państwową zalecono zbierać nawet po terminie.¹³

Zbieranie podpisów nie stało się w pełni akcją polityczną, co spowodowały m. in. mankamenty w pracy GKW i kierownictwa partii. Wydrukowano bowiem tylko 10 000 deklaracji, które wystarczyły na trzy najsilniejsze okręgi wyborcze i trzy dalsze, podczas gdy potrzeby sięgały przynajmniej 50 000. Brak nastawienia z góry i brak deklaracji były powodem, że organizacje terenowe nie wiedziały o zaleceniu zbierania 50 podpisów z okręgu.¹⁴

Na listę państwową dostarczono w terminie 2632 podpisów, z czego do

¹⁰ Sprawozdanie z akcji wyborczej ZLCh..., k. 88; Sprawozdanie CWR z akcji wyborczej..., k. 3.

¹¹ Sprawozdanie z akcji wyborczej ZLCh..., k. 90; Sprawozdanie organizacyjne „Samopomocy” za okres od 23 listopada 1930 r. do 6 stycznia 1931 r., 23 I 1931. AMZHP, 930/8, poz. 61, k. 2.

¹² Sprawozdanie z akcji wyborczej ZLCh..., k. 88. Por. Pismo Pełnomocnika listy ZLCh J. Mardala do przewodniczącego Okr. Kom. Wyb. w okr. nr 28 (Krasnystaw), 17 X 1930; Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Lublinie [dalej cyt. WAPL], St. Pow. Krasnostawskie, 53, k. 277.

¹³ Sprawozdanie z akcji wyborczej ZLCh..., k. 88.

¹⁴ *Loc. cit.* Z uwagi na konfiskaty literatura wyborcza nie docierała na wszystkie tereny. CAMSW, St. Pow. Kieleckie, 18, k. 497.

listy dołączono 1632.¹⁵ Figurowało na niej 27 kandydatów, czołowych działaczy „Samopomocy”, w większości chłopów.¹⁶ Pomimo wymaganych tylko 1000 podpisów, lista „Samopomocy” nie została zatwierdzona przez Główną Komisję Wyborczą, podobnie jak i pozostałe listy państwowe partii rewolucyjnych. Przyczynił się do tego antykomunizm, który zjednoczył członków GKW, obok przedstawicieli BBWR również szykanowanego przez rząd Centrolewu.¹⁷

Obok listy państwowej „Samopomoc” postanowiła wystawić listy w 23 okręgach wyborczych. Wyciągnięto już wnioski z akcji podpisowej na listę państwową i zwrócono na nie uwagę działaczom terenowym. Wydrukowano 12 000 deklaracji, w tym 2000 na okręgi, w których planowano pójść do wyborów w bloku z Sel-Rob „Jednością”, przeznaczając po 500 sztuk na okręg.¹⁸ Akcja podpisowa na listy okręgowe wypadła nieco lepiej niż na listę państwową, dając w niektórych okręgach po 300 podpisów, a w sumie 3740, nie licząc dostarczonych po terminie. Ogółem zebrano około 7000 podpisów.¹⁹ Pomimo wszystko były również niedociągnięcia oraz szereg trudności.²⁰ Wystąpiło ponadto niezrozumienie taktyki jednolitego frontu w akcji wyborczej ze strony niektórych organizacji terenowych KPP, np. w Lublinie i Żyrardowie zabroniono komunistom zbierać pod-

¹⁵ Pozostałe jako formalnie niepełne (brak przepisanych 500 podpisów) dostarczył pełnomocnik listy w 2 dni później. Nie zostały one jednak przyjęte przez Główną Komisję Wyborczą. *Loc. cit.* Na wszystkie listy państwowe Bloku Antyfaszystowskiego zebrano około 18 000 podpisów, z tym że nie wszystkie zostały wniesione do GKW. List z domu, 27 X 1930. AZHP, 158/V-3/20, k. 13—14.

¹⁶ Na czołowych miejscach figurowali: M. Gwiżdżowicz, W. Kowalski, S. Wójtowicz (dopiero na trzecim miejscu), A. Bomba, F. Tkaczow, G. Domański. „Chłop” nr 2. 22 X 1930; „Chłopskie Życie” nr 1, 26 X 1930.

¹⁷ Obok listy państwowej ZLCh unieważnione zostały m. in. listy Jedności Robotniczo-Chłopskie, PPS-Lewicy, Sel-Rob „Jedności” i „Zmahania”. J. K o w a l s k i: *Trudne lata*, Warszawa 1966, s. 182—183.

¹⁸ Sprawozdanie z akcji wyborczej ZLCh..., k. 89.

¹⁹ *Loc. cit.* W okręgu Iłża zebrano 800 podpisów. Archiwum KW PZPR w Kielcach, t. os. J. Sujca, 211. Dokumenty KPP wymieniają cyfrę ogólną 7500 podpisów. Por. List z domu, 25 X 1930. AZHP, 158/V-3/20, k. 12. Ogółem 121 list do sejmu i 16 do senatu. G. H e n r y k o w s k i: *U progu nowych walk*, „Nowy Przegląd” I 1931, nr 1, s. 30.

²⁰ W sprawozdaniu KO Warszawa-Podmiejska czytamy na ten temat: „zbieranie podpisów: opieszałość i niechlujstwo organizacyjne, które ujawniło się w tym, że wbrew umowie przysyłano listy w ostatniej chwili, nieraz po terminie (wsie Mińska Maz., Nowy Dwór, Tarczyn itd.), wypełnione (w miasteczkach nawet) ołówkiem, bez ścisłych adresów, często rozsyłano je z opóźnieniem. Za to opóźnienie znaczną część winy ponosi Centrala i KO. Centrala obiecała dostarczyć listy, a przysłała późno i mało. KO musiał odbijać sam. Na skutek tego w Rawie Mazowieckiej rozeszły się listy „Samopomocy”, a partyjna przyszła na wieś za późno, co nie przeszkodziło konieczności „pożyczenia” przybudówkowym listom kilkuset podpisów”. Sprawozdanie z akcji wyborczej KO KPP Warszawa Podmiejska. AMZHP, 933/6, dz. 83, k. 28.

pisy na „Samopomoc”. Komitet Dzielnicowy KPP Puławy wyraził swoje niezadowolenie, motywowane tym, że „Samopomoc” pozbierała podpisy u rewolucyjnych chłopów i KPP w związku z tym nie ma u kogo zbierać.²¹ Powodowało to tylko niepotrzebne zadrażnienia, podobnie jak w czasie wyborów w 1928 r.

Na innych terenach współpraca przy zbieraniu podpisów układała się na ogół pomyślnie. Na terenie KO Warszawa Podmiejska KPP „pożyczyła” innym listom rewolucyjnym kilkaset podpisów.²² Widocznie po interwencji Sekretariatu Krajowego KC KPP naprawiony został sekciarski błąd, kiedy to poszczególne Komitety Dzielnicowe zabroniły zbierania podpisów na organizacje rewolucyjne i chodzenie na ich wiece [! — H. C.].²³

W Lublinie w akcji zbierania podpisów zarówno pod listę państwową, jak i okręgową „Samopomocy” zaangażowani byli czołowi działacze PPS-Lewicy.²⁴ Podobne przypadki miały miejsce i w innych okręgach, np. w powiecie wadowickim (43 okr. wybr.).²⁵

Z niedociągnięć należy wymienić zbieranie podpisów na listy *in blanco*, bez nazwisk kandydatów, np. w powiecie puławskim²⁶, co stanowiło dla policji okazję do wniosku o unieważnienie list (np. w powiecie krasnostawskim).²⁷ Zdarzały się również przypadki zbierania podpisów w ostatniej chwili.²⁸ Ponadto unieważnienie listy państwowej wywołało na niektórych terenach wrażenie, że również okręgowe zostaną unieważnione, co osłabiało agitację.²⁹ Teror policyjny powodował, jak np. w powiecie lubartowskim, odmowę składania podpisów przez chłopów w obawie przed

²¹ Sprawozdanie z akcji wyborczej CWR..., k. 1.

²² Sprawozdanie z akcji wyborczej KO KPP Warszawa Podmiejska..., k. 26.

²³ List z domu, 25 X 1930. AZHP, 158/V-3/20, k. 11.

²⁴ Byli to m. in.: S. Korczak, A. Chudziak, K. Różański, S. Kirszenblot, A. Pi-tucha i P. Cybulski. CAMSW, St. Lubelskie Grodzkie i Powiatowe, 8, k. 235. Tss nr 40, 7 X 1930; WAPL, UWL Wydział Społeczno-Polityczny [dalej cyt. WSP], 367, k. 35. Tss nr 40, 11 X 1930.

²⁵ CAMSW, St. Pow. Wadowickie, 224, k. 8. Ts inf. starosty wadowickiego, 27 X 1930.

²⁶ Podpisy na listę *in blanco* zbierano na terenie gmin: Opole, Szczekarków i Kamień. WAPL, UWL WSP, 367, k. 7. Tss nr 39, 4 X 1930.

²⁷ Okręgowa Komisja Wyborcza nr 28 postawiła zarzuty, że na 128 podpisów pod listą Bloku Lewicy Chłopskiej „Samopomoc” i Sel-Rob „Jedność” 50 było nieczytelnych, 8 sfałszowanych, 1 z podpisanych już nie żył, 1 zbiegł do ZSRR, a 80 podpisów było zebranych przed wstawieniem nazwisk kandydatów. Charakterystyczne jest stwierdzenie komisji, że w momencie składania listy „[...] Okr. Kom. Wyb. żadnych braków formalnych nie stwierdziła”. Por. Postanowienie OKW z 27 X 1930 r. WAPL, St. Pow. Krasnostawskie, 53, k. 1; Raport posterunku PP w Kraśniczynie do starosty z 23 października mówił o 81 podpisach na listę *in blanco*. *Ibid.*, k. 279.

²⁸ WAPL, St. Pow. Hrubieszowskie, 40, k. 29, Tss nr 4, 15 X 1930.

²⁹ Sytuacja ta miała miejsce m. in. na terenie powiatu hrubieszowskiego. CAMSW, St. Pow. Hrubieszowskie, 19, k. 140. Tss nr 43, 28 X 1930.

aresztowaniami oraz odmową należenia do komisji wyborczych.³⁰ W wielu przypadkach policja chodziła po wsiach i wręcz zmuszała chłopów do wycofania podpisów, szantażując i grożąc poprzez stwierdzenie, że lista „Samopomocy” jest listą komunistyczną.³¹

Ostatecznie listy „Samopomocy” złożone zostały w 22 okręgach wyborczych z 23 planowanych.³² Należy przy tym podkreślić, że na terenie województwa lubelskiego we wszystkich okręgach narodowościowo-mieszanych, tj. polsko-ukraińskich (nr 25—28), także do wyborów do senatu „Samopomoc” szła w bloku z Sel-Rob „Jednością” pod nazwą „Blok-Lewicy Chłopskiej Samopomoc i Sel-Rob”.³³ Był to duży krok naprzód, stanowiący następstwo zbliżenia chłopów polskich, ukraińskich i białoruskich, współpracujących wcześniej przy zakładaniu komitetów przed Kongresem Chłopskim w Berlinie.³⁴ Z drugiej strony również Ogólnokrajowy Chłopski Komitet Kongresowy wezwał wszystkie swoje komitety i zwolenników do współpracy z komitetami wyborczymi.³⁵

Skład socjalny kandydatów na listach okręgowych podobny był jak na liście państwowej, z przewagą chłopów małorolnych, o małym procencie średniaków, z kilkoma robotnikami rolnymi, kilkoma miejskimi i z trzema

---

³⁰ *Ibid.*, St. Lubelskie Grodzkie i Powiatowe, 8, k. 228. Tss nr 38, 24 IX 1930; Sprawozdanie z wyborów KO KPP Łomża [bez daty], AZHP, 933/6.

³¹ Przypadek taki miał miejsce m. in. w okr. wyb. nr 23 (Iłża), gdzie policja zdołała nakłonić 200 chłopów do wycofania podpisów. Pomimo to pozostała jeszcze wystarczająca liczba podpisów do zatwierdzenia listy. Archiwum KW PZPR w Kielcach, t. os. J. Sujca, 211. Jak wyglądało nakłanianie policji do wycofania podpisów relacjonuje sprawozdanie z akcji wyborczej ZLCh, w którym czytamy m. in.: „w Lubelszczyźnie i Kieleckiem przy rewizjach demolowano domy, zrywając poszycia z dachów, zdzierając podłogi, a nawet futryny z okien, a wszystko pod pretekstem szukania „wywrotowej bibuły”. Z komór wyrzucano zboże, mąkę i mieszano je z innymi artykułami, by zniszczyć. Bito przy tym w niesłychany sposób”. *Ibid.*, k. 92.

³² Por. przypis 37.

³³ W 28 okr. wyb. blok ten w nazwie swej zawierał przy słowie Sel-Rob, słowo „Jedność”. *Ibid.*, 367, k. 103. Tss nr 42, 25 X 1930.

³⁴ Europejski Kongres Chłopski obradował w dniach 27—29 III 1930 r. w Berlinie. Szerzej na ten temat patrz Cimek: *op. cit.*, ss. 342—346; Akcja wyborcza rewolucyjnych chłopów w Polsce listopad 1930. Rezolucja ta została opracowana najprawdopodobniej przez CWR. AMZHP, 930/5.

³⁵ „Każdy Komitet Kongresowy, każdy członek komitetu winien wspólnie pracować z komitetami wyborczymi bojowych list chłopów i robotników, przeciw zdrajcom z Centrolewu, przeciw faszystom, terrorowi faszystowskiemu na chłopów i robotników polskich, ukraińskich i białoruskich [...] Ani jednej wsi nie powinno być bez komitetu walki wyborczej i kongresowych”. Do wszystkich komitetów kongresowych Polski, Ukrainy i Białorusi i wszystkich chłopów ukraińskich, białoruskich i niemieckich w Polsce! „Chłopskie Życie” nr 1, 26 X 1930.

reprezentującymi inne zawody. Na listach bloku figurowali m. in. małorolni chłopci ukraińscy.³⁶

Z 23 list złożonych w 22 okręgach, zatwierdzono 12 list w 11 okręgach, a mianowicie: Warszawa-powiat (okr. nr 2), Łomża (7), Błonie (12), Piotrków (18), Radom (19), Kielce (20), Sandomierz (22), 2 w Iłży (23), Łuków (24) i Łowicz (11). Unieważniono zaś listy w okręgach: Konin (15), Kalisz (16), Ciechanów (8), Będzin (21), Biała Podlaska (25), Lublin (26) — 2 do Senatu i 1 do Sejmu, Zamość (27), Krasnystaw (28), Tarnów (45), Rzeszów (47) i Przemyśl (48).³⁷

Biorąc pod uwagę fakt nieobsługiwania przez dłuższy czas terenu przez instruktorów i ich stosunkowo słabą aktywność postanowiono wysłać do poszczególnych okręgów po jednym aktywiście centralnym; chodziło o okręgi: Biała Podlaska, Krasnystaw, Kalisz, Łowicz, Łuków, Kielce, Iłża, Łomża, Koło, Lublin i Piotrków. Postawiono przed nimi zadanie nawiązania kontaktów i pobudzenie do działalności aktywu terenowego. W pozostałych okręgach pracą wyborczą kierowali członkowie Sekretariatu lub miejscowego aktywu.³⁸ Działalność ich była jednak poważnie utrudniona z uwagi na terror, szczególnie na terenie województwa lubelskiego, gdzie policja legitymowała każdego obcego.³⁹

Zgodnie z uchwałą Zarządu Głównego, postanowiono tworzyć komitety wyborcze, które następnie miały być przekształcone na koła. Ponadto założono tworzyć trójki wyborcze; zobowiązano do tego wszystkich człon-

³⁶ Sprawozdanie z akcji wyborczej ZLCh..., k. 89; WAPL, St. Pow. Łukowskie, 202, AMZHP 1240, Tss wojew. kieleckiego nr 43, 25 X 1930.

³⁷ Sprawozdanie z akcji wyborczej ZLCh i CWR podają nieścisłe dane, np. lista ZLCh w okr. nr 8 została unieważniona. CAMSW, UWW, 7, k. 350. Tss nr 45, 31 X 1930. Cyt. sprawozdania ZLCh i CWR błędnie podają, że listy ZLCh złożono w 20 okręgach. Faktycznie złożono je w 22 okręgach. CAMSW, UWL, 35, k. 4—23; CAMSW, UW Lwów (patrz UW Tarnopol), 74, k. 20; Sprawozdanie z akcji wyborczej ZLCh..., k. 89—90; Różne cyfry można spotkać odnośnie złożonych list na cały Blok Antyfaszystowski. Ocena wyborów do Sejmu i Senatu (opracowana prawdopodobnie przez CWR) wymienia cyfrę 117 list do Sejmu i 16 do Senatu. Por. AMZHP, 1490; G. Henrykowsk i pisze odpowiednio o 121 i 16 listach — por. *id.*: „Nowy Przegląd” I 1931, nr 1. Wymienia się również cyfrę 120 list. B. B., *Cyfry wyborcze*, „Nowy Przegląd” nr 2, II 1931, s. 32.

³⁸ O ile chodzi o powiat krasnostawski, to przygotowania rozpoczęli miejscowi działacze już w lutym. Sprawozdanie KO KPP Lublin za luty 1930. AZHP, 158/XII-6/7 k. 6. Na województwo lubelskie zostali przydzieleni: W. Koob, A. Szymański i M. Dobrowolski. WAPL, UWL WSP, 367, k. 43, Tss nr 40, 11 X 1930. Przez pewien czas działał również A. Korzycki, który zorganizował Powiatowy Komitet Wyborczy w Przewłocze, pow. Tomaszów, składający się z 9 członków. CAMSW, UWL, 46, k. 201. Sprawozdanie starosty tomaszowskiego, 22 XII 1930.

³⁹ List z domu, 27 X 1930. AZHP, 158/V-3/20, k. 11.

ków partii, którzy mieli za zadanie zwerbowania do każdej trójki po 2 bezpartyjnych lub członków innych partii.⁴⁰

Współpraca partii bloku przejawiała się nie tylko przy zbieraniu podpisów, ale w całej kampanii wyborczej. Po ustaleniu, która z list ma największą szansę, rozpoczynano często wspólną agitację. Odbyło się w tym celu szereg konferencji i zebrań. 14 września 1930 r. odbyła się konferencja przedwyborcza KPP, „Samopomocy” i PPS-Lewicy w Lublinie.⁴¹ W Zwoleniu, pow. Kozienice utworzono wspólny komitet wyborczy członków KPP i „Samopomocy”.⁴² 28 września odbyło się zebranie przedwyborcze w Krańciszynie, pow. Krasnystaw z udziałem członków „Samopomocy”, KPP i PPS-Lewicy; ustalono na nim listę kandydatów do sejmu.⁴³ W wyniku zawartego porozumienia w okr. nr 8 (Ciechanów) utworzony został przez trzy wymienione wyżej partie okręgowy komitet wyborczy pod nazwą „Antyfaszystowski Blok Jedności Robotniczej i Chłopskiej”.⁴⁴ Okręgowy Wydział Rolny KO KPP Kraków wysłał swoich referentów na zgromadzenia „Samopomocy”, pomagał w wydawaniu i kolportażu druków.⁴⁵ W Krakowie wydrukowano i kolportowano ulotki wzywające do głosowania na listę Jedności Robotniczo-Chłopskiej nr 3 do Senatu i listę „Samopomocy” do Sejmu.⁴⁶ Również w powiatach: Kielce, Jędrzejów, Stopnica „Samopomoc” kolportowała druki wyborcze na listę Jedności Robotniczo-Chłopskiej.⁴⁷ W powiecie puławskim przy rozpowszechnianiu

---

⁴⁰ Miano na uwadze w pierwszym rządzie partii „ugodowe”. Sprawozdanie z akcji wyborczej ZLCh..., k. 90.

⁴¹ CAMSW, St. Lubelskie Grodzkie i Powiatowe, 8, k. 218, Tss. nr 37, 17 IV 1930. *Ibid.*, k. 240. Tss nr 41, 15 X 1930.

⁴² Z ramienia KPP w skład komitetu weszli: M. Gielblat, F. Bojmał, a z ramienia ZLCh.: S. Kobyliński, J. Kowalski, S. Krzątała i F. Smolarczyk. Z uwagi na aresztowanie dwu członków KPP komitet został rozbity. Stan organizacyjny ZLCh na terenie województwa kieleckiego w końcu grudnia 1930 r., 14 III 1931. CAMSW, St. Pow. Będzińskie, 59, k. 31.

⁴³ WAPL, UWL WSP, 367, k. 9. Tss nr 39, 4 X 1930.

⁴⁴ Komitet składał się z 14 osób. CAMSW, UWW, 7, k. 132—133. Tss nr 38, 11 X 1930.

⁴⁵ Sprawozdanie Kom. PP m. Krakowa ze stanu organizacyjnego i działalności ZLCh w drugim półroczu 1930 r., 30 XII 1930. CAMSW St. Grodzkie Krakowskie, 30, k. 57.

⁴⁶ Podczas likwidacji komórki KPP w Niechłaniu policja znalazła u W. Urbana m. in. „[...] wspólne wytyczne i instrukcje zalecające utworzenie bloku przy wyborach.” Kom. inf. MSW z działalności ZLCh nr 12, 15 XII 1930. CAMSW, UWL, 39, k. 20; CAMSW, UWKr 37, k. 224. Tss nr 47, 22 XI 1930.

⁴⁷ Por. przypis 86.

numerków na listę „Samopomocy” nr 23 szczególnie czynni byli komuniści Żydzi.⁴⁸

Z obawy przed terrorem zebrania odbywały się często konspiracyjnie, jak np. zebranie członków „Samopomocy” i KD KPP w Szydłowcu w dniu 25 października, z udziałem delegata Komitetu Wyborczego Jedności Robotniczo-Chłopskiej z Radomia. Dlatego również prowadzono agitację sposobem domokrażnym, co miało miejsce m.in. w powiatach: opatowskim, sandomierskim, radomskim⁴⁹ i szeregu innych. Agitacja domokrażna „Samopomocy” na listę Jedności Robotniczo-Chłopskiej do Senatu prowadzona była w powiatach: jędrzejowskim, stopnickim i kieleckim.⁵⁰

W ogóle w kampanii wyborczej przeważały konferencje i zebrania, w niewielkiej tylko liczbie wiece. W okręgu nr 23 (Iłża) odbyło się 80 zebrań, w pow. Końskie — 45, w pow. Grójec około 30 itd. Wiece odbyły się m. in. w Markuszowie, Rypinie, Płońsku i 4 w Płocku. Szereg wieców BBWR lub Centrolewu zostało natomiast opanowanych i rozbitych, np. 6 zebrań w okr. nr 7 (Łomża), 2 wiece BBWR (kobiet) w okr. 12 (Błonie).⁵¹ Wiece BBWR było trudno opanować lub rozbić z uwagi na ochronę policji i represje, np. we wsi Umień, pow. Konin aresztowano 5 członków „Samopomocy” za próbę rozbicia wiecu BBWR. Takie przypadki miały jednak miejsce.⁵²

Nie zawsze współpraca między partiami bloku układała się pomyślnie. Ciężko na niej niejednokrotnie niezrozumienie taktyki jednolitego frontu w akcji wyborczej i roli organizacji masowych. W Kutnie listy rewolucyjnych organizacji masowych KPP traktowała jako listy zapasowe Jedności Robotniczo-Chłopskiej. W Zagłębiu na konferencji organizacji masowej wybrano komitet Jedności Robotniczo-Chłopskiej, świadomie postawiono kandydatów jednocześnie na liście KPP. W Krakowie zabroniono organizacji masowej wybierać komitety wyborcze pod jej nazwą, a tylko komi-

⁴⁸ WAPL, UWL WSP, 368, k. 45, Tss nr 46, 22 XI 1930.

⁴⁹ Pismo LW do MSW, 28 X 1930. WAPK, UWK WB, 307, k. 679; *Ibid.*, 344, k. 131. Tss nr 42, 18 X 1930; Sprawozdanie wojewody kieleckiego ze stanu organizacyjnego ZLCh z końcem grudnia 1930 r. CAMSW, St. Pow. Będzińskiego, 59, k. 32.

⁵⁰ *Ibid.*, 344, k. 182. Tss nr 48, 23 XI 1930.

⁵¹ Protokoł z posiedzenia Sekretariatu ZG ZLCh odbytego w dniu 20 i 21 listopada 1930 r. AMZHP, 1490.

⁵² *Loc. cit.*, CAMSW, UWL, 5, k. 211. Tss nr 43, 25 X 1930; Okólnik ZG ZLCh nr 14, grudzień 1930. Cyt. Okólnik nie wymienia miejscowości, gdzie „Samopomoc” opanowała wiece BBWR.

tety antyfaszystowskie.⁵³ Na współpracy zaciążyła również w niektórych przypadkach słabość aktywu KPP.⁵⁴

W sumie w wyniku kampanii przedwyborczej „Samopomoc” zorganizowała komitety wyborcze w 7 województwach (tab. 1).⁵⁵

Tab. 1. Wyniki kampanii przedwyborczej do Sejmu w 1930 r. uzyskane przez ZLCh „Samopomoc”

Lp.	Powiat	Kom. okręg.	Kom. pow.	Kom. gm. i wiejskie	Trójek wyb.
1.	Biała Podlaska	1	1	10	4
2.	Chełm	—	1	11	2
3.	Garwolin	—	1	5	2
4.	Hrubieszów	—	1	5	—
5.	Janów Lubelski	—	1	7	—
6.	Konstantynów	—	1	9	—
7.	Krasnostaw	1	1	5	—
8.	Lublin	1	1	13	4
9.	Lubartów	—	1	9	3
10.	Łuków	—	1	13	—
11.	Puławy	1	1	32	11
12.	Radzyń	—	1	3	—
woj. lubelskie		4	12	122	26

⁵³ Sprawozdanie nie podaje nazw partii. Chodziło tu zapewne i o ZLCh. Sprawozdanie CWR z kampanii wyborczej..., k. 1; Zdaniem wojewody lwowskiego listy organizacji rewolucyjnych miały być listami rezerwowymi na wypadek unieważnienia list KPP. Ponadto „na terenie wschodniej Małopolski na liście Sel-Robu „Jedności” na dalszych miejscach będą figurowały nazwiska kandydatów PPS-Lewicy, na terenie Chełmszczyzny kandydatów „S” oraz na terenie Polesia kandydatów „Zmahania”. Sprawozdanie UW Lwowskiego z udziału „elementów wywrotowych” w akcji wyborczej do ciał ustawodawczych, 7 X 1930. WAPK, UWK WB, 307, k. 363.

⁵⁴ Dotyczyło to w pierwszym rządzie KO KPP Lublin. List z domu, 27 X 1930. AZHP, 158/V-3/20, k. 11.

⁵⁵ Sprawozdanie z akcji wyborczej ZLCh..., k. 90; Sprawozdanie z akcji wyborczej CWR..., t. 5—6. Dokładne sprawozdanie z akcji wyborczej ZLCh zostało złożone na posiedzeniu Sekretariatu ZG w dniu 20 i 21 listopada 1931 r. Patrz AMZHP, 1490; Sprawozdanie z niektórych powiatów i miejscowości. *Ibid.*, 930/8, poz. 63; Biuletyn Organizacyjny Wydż. Młodz. nr 6, grudzień 1930.

13.	Iłża	1	1	13	10
14.	Jędrzejów	—	1	3	—
15.	Kielce	1	—	2	—
16.	Końskie	—	1	17	40
17.	Kozienice	—	1	7	10
18.	Opatów	—	1	7	5
19.	Radom	1	1	4	7
20.	Włoszczowa	—	1	15	—
woj. kieleckie		3	7	68	72
21.	Grójec	—	—	4	—
22.	Kutno	—	1	10	6
23.	Łowicz	1	1	2	—
24.	Mińsk Mazowiecki	1	1	5	4
25.	Rawa	1	1	10	5
26.	Skierniewice	—	1	8	—
27.	Sochaczew	—	1	3	2
woj. warszawskie		3	6	42	17
28.	Brzeziny	—	1	3	—
29.	Koło	—	1	8	3
30.	Konin	1	1	3	—
31.	Piotrków	—	1	2	—
woj. łódzkie		1	4	16	3
32.	Krosno	—	1	4	—
33.	Rzeszów	1	1	6	11
34.	Jarosław	—	1	—	—
35.	Strzyżów	—	1	2	—
woj. lwowskie		1	4	12	11
36.	Jasło	—	1	2	—
37.	Dąbrowa	—	1	—	—
woj. krakowskie		—	2	2	—
38.	Łomża	1	1	13	3
39.	Ostrołęka	—	1	12	8
woj. białostockie		1	2	25	11
Komitetów młodzieżowych		1	1	23	50
R a z e m:		15	38	310	190

Nie są to jednak liczby w pełni odpowiadające rzeczywistości. Najslabszą bowiem stroną akcji organizacyjnej była mała liczba informacji z terenu. Dlatego po wyborach Zarząd Główny wydał specjalny okólnik wzywający do nadsyłania sprawozdań. Sądząc po tym, liczba wyborczych jednostek organizacyjnych była znacznie większa, samych komitetów powiatowych doszukało się o 6 więcej.⁵⁶

Z tabeli wynika, że „Samopomoc” objęła akcją wyborczą siedem województw. Zdecydowanie przodowały pod tym względem województwo lubelskie, mimo zatwierdzenia tylko jednej listy, i kieleckie. Akcja ta niewątpliwie musiała osłabnąć po zatwierdzeniu list, z uwagi na unieważnienie list „Samopomocy” w szeregu okręgów. Istniejące jednostki organizacyjne prowadziły jednak agitację za listami bloku. Rzuca się w oczy ponadto mała liczba trójek wyborczych (140). Biorąc pod uwagę fakt, że miały one w 2/3 grupować bezpartyjnych lub członków partii spoza bloku, widać wyraźnie, że partii nie udało się, poza powiatem koneckim zrealizować zadania na tym odcinku. Było to wyrazem niedoceny przez „Samopomoc”, szczególnie w początkowej fazie kampanii, organizacyjnego ujęcia pracy wyborczej. Liczba trójek wyborczych nie świadczyła w tej sytuacji o ogólnych wynikach pracy wyborczej na danym terenie.

Przy zakładaniu komitetów zebrania odbywały się przy frekwencji 10—100 osób. Liczniejsze były zjazdy powiatowe, zwoływane w celu organizowania powiatowych komitetów wyborczych, na których było obecnych od 80 do 600 uczestników.⁵⁷ Komitety tworzone jednak najczęściej bez uwzględnienia zasady jednolitofrontowej, co uznane zostało za poważny błąd. Lepiej pod tym względem przedstawiała się praca komitetów młodzieżowych. Przykładem może być powiat puławski, gdzie w skład wszystkich komitetów wchodził również członkowie „Siewu”, „Wici” i „Strzelca”.⁵⁸ W ogóle jednak młodzież wystąpiła aktywniej w powiecie puławskim, ostrołęckim i włoszczowskim.⁵⁹

Na agitacji wyborczej ujemnie zaciążył stosunek do partii Centrolewu, uznawanych niesłusznie przez partie Bloku Antyfaszystowskiego za „ugodowe” lub wręcz „faszystowskie”.⁶⁰ W stanowisku takim utwierdziło je-

⁵⁶ Sprawozdanie z akcji wyborczej ZLCh..., k. 90; Okólnik ZG ZLCh nr 13, listopad 1930. Komitety powiatowe powstały w Sandomierzu, Pińczowie, Stopnicy, Płocku, Nisku i Wieluniu.

⁵⁷ Sprawozdanie z akcji wyborczej ZLCh..., k. 90—91; Sprawozdanie KO KPP Kraków za styczeń 1931 r., 18 III 1931. AZMHP, 933/7; Rezolucja CWR w sprawie wyborów. Ibid., 930/7.

⁵⁸ Sprawozdanie z akcji wyborczej ZLCh..., k. 91.

⁵⁹ Sekretariat Młodzieży ZG dokonał oceny wyborów na posiedzeniu w dniu 7 grudnia 1930 r. Biuletyn Organizacyjny nr 6, grudzień 1930.

⁶⁰ 28 września Okr. Kom. Wyb. ZLCh w Będzinie postanowiła dyskredytować Centrolew i jego działaczy w agitacji przedwyborczej. WAPK, UWK, 307, k. 225.

szcze, szczególnie KPP, głosowanie przedstawicieli Centrolewu za unieważnieniem list rewolucyjnych przez Główną Komisję Wyborczą, co zdaniem KPP było „[...] jaskrawym przykładem jednolitego frontu wszystkich frakcji obozu faszystowskiego — od sanacji do PPS — przeciw ruchowi rewolucyjnemu”.⁶¹ Stronictwa Centrolewu zwalczano ostrzej niż sanację. Błędny stosunek KPP do Centrolewu i aresztów brzeskich wywołał wątpliwości wśród części aktywu KPP, czy rzeczywiście słuszna jest teza o jednolitym froncie Centrolewu z sanacją, co zostało skrytykowane jako pójście „[...] po linii błędów prawicowych grupy Warskiego-Kostrzewy”.⁶² Oczywiście w okresie, kiedy zwyciężyła linia „mniejszości” w kierownictwie KPP, niewielu chciało się narażać na takie zarzuty.

W tej sytuacji agitacja „Samopomocy” musiała się spotkać z kontrakcją Centrolewu, podobnie jak w lutym, w uzupełniających wyborach w okręgu Sandomierz, Stopnica, Pińczów. „Samopomoc” zwalczana była hasłami antykolektywistycznymi, tym skuteczniej, że sprawa ta była niejasno przedstawiana chłopom, również przez pozostałe partie bloku. Celowały w tym nie tylko partie prawicowe, ale przede wszystkim ludowe, szczególnie Stronictwo Chłopskie,⁶³ które atakowały „Samopomoc” za popularyzowanie ustroju socjalistycznego w Związku Radzieckim” [...] jeszcze w ohydniejszy sposób niż jawny faszyzm”.⁶⁴ Dochodziło do rozbijania wieców i zebrań „Sampomocy” szczególnie przez Stronictwo Chłopskie. Akcja ta była zresztą obopólna.⁶⁵

Była to jedna z przyczyn sytuacji, jaką trafnie charakteryzuje sprawozdanie wyborcze „Somopomocy”:

„[...] ponieważ jednak na wielu terenach nie byliśmy znani, nie wiedziano czego chcemy, a wiedziano natomiast, że policja bije za należenie do nas i aresztuje, dlatego nie prowadzono masowej pracy w naszym kierunku, mimo, że zgadzano się z nami. Z drugiej strony, ponieważ przychodziliśmy w czasie wyborów, odnoszono się z pewną rezerwą, czy nie przychodzimy czasem po mandaty. Oświadczano „po wyborach będziemy robili, a teraz to już za późno i wiele byśmy nie zrobili. Odnoszono się jednak do nas nadzwyczaj przychylnie.”⁶⁶

⁶¹ List z domu, 16 X 1930. AZHP, 158/V-3/20, k. 7.

⁶² Uchwała KC KPP z grudnia 1930 r. pt. Ocena wyborów do sejmu i senatu. „Nowy Przegląd” 1931, nr 1, k. 30, 32. Na temat represji władz sanacyjnych względem stronictw Centrolewu, szczególnie na wsi patrz J. Borkowski: *Chłopi w wyborach parlamentarnych 1930 r.*, „Dzieje Najnowsze” 1969, nr 2, s. 40—43.

⁶³ Biuletyn Organizacyjny nr 6, grudzień 1930; List z domu, 4 III 1931. AZHP, 158/V-3/19, k. 14.

⁶⁴ Sprawozdanie z akcji wyborczej ZLCh..., k. 93.

⁶⁵ 28 październikowa opozycja ze Stronictwa Chłopskiego nie dopuściła do zebrania ZLCh w Dzurkowie, pow. Ilża. WAPK, UWK WB, 344, k. 160. Tss nr 45, 8 XII 1930.

⁶⁶ Sprawozdanie z akcji wyborczej ZLCh..., k. 93.

Było to również — czego nie podkreśla sprawozdanie — nieprzewidzianą konsekwencją zwrócenia uwagi w kampanii wyborczej na tereny słabiej opanowane przez „Samopomoc”.

Słabszą stroną akcji wyborczej były wydawnictwa prasowe. Problem ten był tym trudniejszy, że wobec terroru ze strony policji niektóre drukarnie nie chciały drukować nawet numerków list „Samopomocy”, których pomimo wszystko wydrukowano 2 250 000 na listy do sejmu i 200 000 do senatu. Ponadto ukazało się 5800 wydawnictw organizacyjnych i 183 000 wydawnictw masowych.⁶⁷ Z różnych powodów nie wszystkie jednak dotarły w teren. Obok konfiskat w drukarniach policja zabierała je również na pocztę, podczas rewizji domowych, demolując przy tym mieszkania, bijąc sympatyków Bloku Antyfaszystowskiego oraz zdzierając afisze wyborcze.⁶⁸

Z tych między innymi powodów opóźniony był kolportaż numerków i nie zawsze były one rozprowadzone. Braki w kolportażu były spowodowane nie tylko zdarzającym się niekiedy późnym ich nadejściem, ale też niedocenianiem chodzenia po domach w celu agitacji i rozdawania numerków.⁶⁹

Na osłabienie agitacji wpłynęły kłopoty finansowe. Z relacji wynika, że dotacje wynosiły prawdopodobnie około 500 zł na okręg⁷⁰, nie licząc kosztów związanych z wydawnictwami. Niewiele również dały składki na fundusz wyborczy, do zbierania ich zresztą nie dopuszczała policja.⁷¹ Były przy tym najczęściej rozsyłane listy przez Zarząd Główny, a zbieraniem zajmowali się działacze terenowi.⁷²

Policja aresztowała również kandydatów oraz pełnomocników list wyborczych, tych ostatnich w Kielcach, Sandomierzu, Łomży, Ilży, Kole, Krasnymstawie, Jaśle i Przemyślu, a zastępców w Kielcach, Jaśle, Sandomierzu i Krasnymstawie. We wszystkich przypadkach bito aresztowanych

⁶⁷ W Warszawie opieczętowana została nawet z tego powodu jedna drukarnia. *Ibid.*, k. 92; List z domu, 7 XI 1930. AZHP, 158/V-3/20, k. 13. Z wydawnictw organizacyjnych ukazały się m. in. Okólnik nr 11, 12 i kobiecey, a z masowych: platforma wyborcza, „Chłop” nr 1, „Chłopskie Życie” nr 1—3 oraz ulotki dla poszczególnych okręgów. Por. AZHP, UW Lwowski, St. Pow. w Rzeszowie i Jarosławiu 269/II-1, k. 1.

⁶⁸ Sprawozdanie z akcji wyborczej ZLCh..., 92.

⁶⁹ *Loc. cit.*

⁷⁰ Archiwum KW PZPR w Kielcach, t. os. J. Sujca, 211.

⁷¹ Policja zakwestionowała np. 25 list składkowych w powiecie koneckim. WAPK, UWK WB, 344, k. 110. Tss nr 40, 4 X 1930.

⁷² W pow. Krasnymstaw z zebranych pieniędzy 80% miano przeznaczyć dla ZG, a 40% na potrzeby lokalne. WAPL, UWL WSP, 387, k. 9. Tss nr 39, 4 X 1930; Sprawozdanie KO KPP Lublin za grudzień 1930 r. AZHP, 158/XII-6/7, k. 6. W województwie warszawskim stwierdzono nadesłanie list składkowych do powiatów: Kutno, Rawa i Sochaczew. CAMSW, UWW, 7, k. 176. Tss nr 39, 11 X 1930. Listy nadesłano również do pow. Święciański, jak i zapewne szeregu innych. *Ibid.*, UW Wilno, 45, k. 298. Tss nr 40, 4 X 1930.

w celu wymuszenia wycofania list lub przejścia do BBWR, podobnie jak to miało również miejsce w wyborach w 1928 r.⁷³ Nakładano kary we wsiach opanowanych przez „Samopomoc”, grożono więzieniem za udzielanie domów na zebrania. Starostowie w Kole i Iłży otwarciem grozili tym wsiom, które będą głosowały na listy „Samopomocy”. W celu zastraszenia ludzi wysłano w powiecie Tarnów wojsko na wieś. Stosowano również masowe aresztowania, głównie aktywu. Ogółem w okresie wyborów zostało aresztowanych ponad 500 osób, w tym 147 wybitniejszych działaczy. W samym tylko powiecie krasnostawskim aresztowano 40 chłopów.⁷⁴ W celu zastraszenia ludności aresztowano kilkakrotnie po kilkudziesięciu mniej aktywnych członków „Samopomocy”, przetrzymując ich na posterunkach policyjnych lub komisariatach. Starano się przy tym wykazać powiązania „Samopomocy” z KPP, licząc na odciążenie mniej świadomych chłopów.⁷⁵

Terror policyjny osiągnął najwyższe nasilenie w dniu wyborów. Obok kilkudziesięciu wypadków niedopuszczenia do urn wyborczych mężów zaufania „Samopomocy”, zdarzały się przypadki wyrzucania ich z lokali wyborczych w momencie lakowania urn czy obliczania numerków. W wielu wypadkach policja przeprowadzała rewizje, zabierając numerki list „Samopomocy” i dając „jedyńki” (nr listy BBWR). Znanym członkom „Samopomocy” podczas głosowania oświadczono, że nie figurują na liście.⁷⁶ Obok kradzieży głosów były to jedne z wielu sposobów „robienia” wyborów dla BBWR. Mimo terroru policyjnego, unieważniania list, niedociągnięć w pracy wyborczej i błędnego stosunku do partii Centrolewu, co powodowało ich kontrakcję, na listy „Samopomocy” w poszczególnych okręgach padła następująca liczba głosów:⁷⁷

⁷³ Sprawozdanie z akcji wyborczej ZLCh..., k. 92; Biuletyn Organizacyjny nr 6, grudzień 1930.

⁷⁴ Patrz: przemówienie W. Kowalskiego na zjeździe powiatowym ZLCh w Lublinie w dniu 19 stycznia 1931 r. WAPL, UWL WSP, 370, k. 113. Tss nr 3, 24 I 1931; Protokół z posiedzenia Sekretariatu ZG ZLCh w dniach 20—21 listopada 1930 r. AMZHP, 1490. Dokonano aresztowań aktywistów w 26 powiatach, m. in.: krasnostawskim 13, iłżeckim 11, rzeszowskim 11 i kolneńskim 9. Sprawozdanie z akcji wyborczej CWR..., k. 7.

⁷⁵ Sprawozdanie z akcji wyborczej ZLCh..., k. 92; CAMSW, Urząd Wojewódzki Łódzki [dalej cyt. UWL], 5, k. 211. Tss nr 43, 25 X 1930.

⁷⁶ Sprawozdanie z akcji wyborczej ZLCh..., k. 92. Podobne praktyki były stosowane również do sympatyków innych partii. BBWR zalecał głosowanie jawne, by onieśmielić i zastraszyć przeciwników. Borkowski: *op. cit.*, ss. 50—51.

⁷⁷ Sprawozdanie MSW wymienia cyfrę 22 919 głosów. AAN, MSW WB, 1201, k. 55. Nie uwzględniono tu 808 głosów, które uzyskała lista nr 27 w okr. 23 (Iłża, Koźnice, Opatów). Por. WAPK, UWK WB, 317 (bez paginacji).

Okręg	Lista	Głosy
nr 7	nr 23 —	904
nr 9	nr 23 —	1 955
nr 12	nr 22 —	80
nr 18	nr 22 —	30
nr 19	nr 23 —	24
nr 20	nr 23 —	1 954
nr 22	nr 24 —	1 646
nr 23	nr 25 —	4 642
nr 2	nr 27 —	808
nr 24	nr 23 —	11 684

Razem liczba głosów wynosi 23 727. Było ich zapewne więcej, skoro pisane na gorąco sprawozdanie wojewody łódzkiego podaje w okr. 18 nie 30, a 5034 głosy i ponadto w okr. 17 — 536.⁷⁸ Sprawozdanie zaś wojewody warszawskiego mówi o zdobyciu w 9 i 12 okręgu nie 2035, a 4744 głosów.⁷⁹ Dawaloby to w sumie 31 976 głosów, nie licząc głosów unieważnionych i oddanych demonstracyjnie na listy uznane za nieważne, co miało miejsce szczególnie w województwie lubelskim, w pierwszym rzędzie w powiecie krasnostawskim.⁸⁰ Jedyne mandaty poselskie uzyskał F. Tkaczow, w okręgu nr 23 (Łuków, Garwolin, Puławy).

Przy ocenie wyników głosowania należy brać pod uwagę fakt, że „Samopomoc” szła do wyborów w bloku. W województwie kieleckim na listy „Samopomocy” padło w okręgach miejskich 2155 głosów na ogólną liczbę 9074 czyli 23,7%.⁸¹ Były to głosy głównie członków i sympatyków KPP i PPS-Lewicy. Z drugiej strony, w okr. nr 19 (Radom, Końskie, Opoczno) „Samopomoc” uzyskując dla swojej listy tylko 24 głosy, oddała pozostałe

⁷⁸ CAMSW, UWL, 5, k. 322. Tss nr 48, 29 X 1930. Największa liczba głosów unieważnionych na wsi była w województwach, gdzie ZLCh miała największe wpływy. Na ogólną liczbę 424 894 głosów unieważniono na wsi, aż 144 966 pochodziło z województwa lubelskiego. Dalej szły: krakowskie, łódzkie i warszawskie. Borkowski: *op. cit.*, s. 59. Były to głosy w przeważającej mierze partii Centrolewu i rewolucyjnych.

⁷⁹ Sprawozdanie wojewody warszawskiego ze stanu organizacyjnego ZLCh w drugim półroczu 1930 r., 24 III 1931. AZHP, Urząd Wojewódzki Warszawski (dalej cyt. UWW), 276/II-3, k. 63.

⁸⁰ B. B.: *Cyfry wyborcze*, „Nowy Przegląd” luty 1931, nr 2, s. 32—33; CAMSW, St. Pow. Hrubieszowskie, 45; WAPK, UWK WB, 318; *Ibid.*, 319.

⁸¹ W okr. wyb. nr 20 padło 538 głosów, nr 22 — 265 i 23 — 1352. WAPK, UWK WB, 317 (paginacji brak). Podobnie było w innych okręgach. Por. Sprawozdanie wojewody warszawskiego ze stanu organizacyjnego ZLCh w drugim półroczu 1930 r., 24 III 1931, AZHP, 276/II-3, k. 63.

z pewnością na listę Jedności Robotniczo-Chłopskiej.⁸² Podobnie PPS-Lewica, która uzyskując dla swojej listy tylko 2 głosy w okr. nr 7, oddała je na „Samopomoc”.⁸³

„Samopomoc” oddała też swoje głosy na listy Jedności Robotniczo-Chłopskiej w okręgach, w których listy jej zostały unieważnione, nie wystawiano ich w ogóle, lub miały mniejsze szanse.⁸⁴ Do głosowania na listy Jedności Robotniczo-Chłopskiej w z y w a ł a o t w a r c i e [! — H. C.] prasa „Samopomocy”.⁸⁵ Na terenie województwa kieleckiego „Samopomoc” z braku własnej poparła listę KPP do senatu, kolportując ponadto druki na rzecz list tej ostatniej w powiatach: Jędrzejów, Stopnica, Kielce, Iłża i innych.⁸⁶

Tak więc trudna do udowodnienia w wielu wypadkach współpraca „Samopomocy” z KPP stawała się w przypadkach kampanii masowych, a szczególnie w okresie wyborów, faktem oczywistym dla ówczesnych władz, o czym pisał wojewoda kielecki w sposób następujący:

„W końcu należy specjalnie podkreślić, iż przebieg wyborów do ciał ustawodawczych ponad wszelką wątpliwość potwierdził już nie tylko łączność i współpracę, lecz całkowite podporządkowanie się „Samopomocy” Kompartii, której jest mimo pozorów odrębności expozyturą w całym tego słowa znaczeniu na terenie wiejskim.”⁸⁷

Mimo daleko idącej współpracy obóz rewolucyjny nie mógł się ustrzec przed pewnym rozproszeniem sił.⁸⁸ Uzyskane głosy na listy „Samopomocy” oddali nie tylko jej członkowie, ale również członkowie pozostałych partii obozu antyfaszystowskiego, na co wskazywano już wyżej. Nie były

⁸² Sprawozdanie wojewody kieleckiego ze stanu organizacyjnego ZLCh z końcem grudnia 1931 r., 14 III 1931. CAMSW, UWK, 67, k. 169. Trzeba przy tym podkreślić, że głosy z obwodów miejskich nie były wszystkie głosami robotników. Ustalenia z punktu widzenia składu społecznego są więc jeszcze trudniejsze do uchwycenia. Sytuacja kształtowała się podobnie zapewne w szeregu innych okręgów. W pow. piotrkowskim na listę „S” padło tylko 9 głosów. WAPL, St. Pow. Piotrkowskie, Referat Bezpieczeństwa i Porządku Publicznego, 8 h, k. 42.

⁸³ Wykres organizacji komunistycznych na terenie województwa białostockiego wg stanu z końcem grudnia 1930 r. CAMSW, Urząd Wojewódzki Białostocki [dalej cyt. UWB], 8, k. 52.

⁸⁴ Relacja Leona Święcickiego. Zakład Historii Najnowszej Instytutu Historii UMCS [dalej cyt. ZHN IH UMCS], t. os. 137.

⁸⁵ ZLCh wezwała do głosowania na listy Jedności Robotniczo-Chłopskiej w okręgach: nr 2, 12, 26, 45, 46 i 48. Natomiast w okręgach 42 i 43 na PPS-Lewicę. Por. „Chłopskie Życie” nr 2, 10 II 1930.

⁸⁶ WAPK, UWK WB, 344, k. 182. Tss nr 48, 29 XI 1930; Sprawozdanie starosty stopnickiego ze stanu organizacji komunistycznych z końcem grudnia 1930 r., 3 I 1931. CAMSW, UWK, 67, k. 368; Sprawozdanie wojewody kieleckiego ze stanu organizacyjnego ZLCh z końcem grudnia 1930 r., 4 III 1931. *Ibid.*, 90, k. 165—169.

⁸⁷ *Ibid.*, k. 169.

⁸⁸ ZLCh głosowało na dwie listy w okr. nr 23. Por. przypis 78.

one miernikiem rzeczywistych wpływów „Samopomocy” z innych powodów. Po pierwsze ze względu na terror i fałszerstwa wyborów oraz braki kampanii wyborczej ze strony partii, a po drugie z uwagi na niezatwierdzenie list we wszystkich okręgach lub oddanie głosów na listy bloku.

W zasadzie na listy ZLCh głosowano tylko w sześciu okręgach: 7, 9, 20, 22, 23, i 24. Usytuowane one były na następujących terenach wpływów partii. Okręg 7 (Łomża, Kolno, Ostrołęka, Szczuczyn) obejmował prawie wszystkie tereny wpływów ZLCh na terenie województwa białostockiego, gdzie przy końcu 1929 r. znajdowało się 5,3% członków partii w ogóle. Trzy okręgi, gdzie głosowano na listy „Samopomocy”, znajdowały się na terenie województwa kieleckiego (20, 22, 23). Ogółem na terenie województwa znajdowało się około 15% członków, z tym że w okręgu nr 19 (Radom, Końskie, Opoczno) głosowano na listę Jedności Robotniczo-Chłopskiej. Z drugiej jednak strony na listę „Samopomocy” głosowano na terenie województwa warszawskiego w okręgu 9 (Płock, Sierpc, Rypin, Płońsk), w którym znajdowało się więcej członków niż w okręgu 19. Można więc przyjąć, że wymienione okręgi zamieszkiwało 15—20% członków „Samopomocy”. Natomiast w najsilniejszym terenie wpływów partii — w województwie lubelskim, gdzie przy końcu 1929 r. znajdowało się 58% członków, zatwierdzona była tylko jedna lista — 24 okręg wyborczy (Łuków, Garwolin, Puławy). Był to jednak w 1930 r. okręg najsilniejszy, grupujący w skali wojewódzkiej około 38% członków, co stanowiło około 20% członków w ogóle.⁸⁹

W sumie więc na ważne listy „Samopomocy” głosowano na terenach skupiających około 40% członków partii i to przede wszystkim należy brać pod uwagę przy ocenie wyników wyborów oraz ocenie wpływów partii, przeprowadzanej na tej podstawie. Odnosi się to również do wyborów w 1928 r., podczas których partia uzyskała mniej więcej taką samą liczbę głosów (por. tab. 2, s. 52).⁹⁰

Gdyby przyjąć nawet oficjalne statystyki z 1930 r., to i tak w świetle przytoczonych wyżej danych spadek ten byłby względny. W 1928 r. „Samopomoc” na Lubelszczyźnie zdobyła 85% głosów, a w 1930 r. miała możliwość głosować jedynie w jednym okręgu wyborczym.

Trzeba jednak zgodzić się z tym, że liczba głosów oddanych na listy „Samopomocy” oraz na pozostałe listy Bloku Antyfaszystowskiego zależała nie tylko od represji i fałszerstw, które obok Ukrainy Zachodniej i Białorusi Zachodniej dotknęły w pierwszym rządzie wieś i masowe re-

⁸⁹ Podane cyfry są oczywiście szacunkowe. Za 1930 r. nie ma bowiem sprawozdań partyjnych, a za 1929 r. nie ma do poszczególnych powiatów.

⁹⁰ Cimek: *op. cit.*, s. 275.

wolucyjne organizacje.⁹¹ Jeden z działaczy KPP pisał w prywatnym liście, a więc dokumencie niewątpliwie bardziej szczerym:

„Po wyborach w sferach kierowniczych jest konsternacja i przygnębienie z całkowitego fiaska wyborów. Hańba. Ale czego to terrorem faszystowskim wytłumaczyć nie można.”⁹²

Należy jednak podkreślić, że nasilenie terroru rzeczywiście było duże, szczególnie na wsi. Obok unieważniania list, wszelkiego rodzaju nacisków i gróźb, włączenia się do agitacji po stronie BBWR-u urzędników, kleru

Tab. 2. Wyniki wyborów do Sejmu w 1928 r. uzyskane przez ZLCH „Samopomoc”

Nr okręgu wyborczego	Województwo	Powiat	Nr listy	Oddano głosów w miastach	Oddano głosów we wsi	Razem
8	warszawskie	Ciechanów	32	351	234	585
		Mława		302	48	350
		Pułtusk		979	106	1085
		Przasnysz		25	93	118
		Maków		54	8	62
11	warszawskie	Lowicz	32	1147	415	1562
		Kutno		—	—	—
		Gostynin		—	—	—
		Sochaczew		2	97	99
20	kieleckie	Kielce	38	541	794	1335
		Jędrzejów		70	342	412
		Włoszczowa		40	421	461
23	kieleckie	Iża	39	—	3	3
		Kozienice		—	—	—
		Opatów		1	17	18
24	lubelskie	Łuków	39	598	475	1073
		Garwolin		874	848	1722
		Puławy		354	3953	4307
26	lubelskie	Lublin miasto	36	4439	—	4439
		Lublin powiat		—	4527	4527
		Chełm		463	5041	6104
		Lubartów		360	2661	3030
6	3	21+1 okr. miejski	6	10 609	20 883	31 292

⁹¹ Ocena wyborów do Sejmu i Senatu, październik 1930 (opracowana prawdopodobnie przez CWR lub KC KPP). AMZHP, 1490; Ocena wyborów uchwalona przez frakcję centralną, w dniu 25 listopada 1930 r. *Ibid.*, 930/6; Ocena wyborów do Sejmu i Senatu uchwalona przez KC PZPR, grudzień 1930. „Nowy Przegląd” 1931, nr 1, k. 30.

⁹² List Jana do Stacha (najprawdopodobniej J. Hempla do S. Wójtowicza), 19 XI 1930. AMZHP, 1490.

i nauczycieli, masowych aresztowań w dniu wyborów, miało również miejsce unieważnianie lub kradzież głosów. Znaczna część chłopów uległa zastraszeniu lub popadła w stan bierności politycznej i społecznej, na co miał również wpływ kryzys gospodarczy.⁹³ Mimo to właśnie na wsi Blok zdobył w porównaniu z wyborami w 1928 r. więcej głosów, rozszerzył bazę polityczną i organizacyjną, przejawiał w czasie kampanii większą aktywność.⁹⁴

Pierwsze oceny powyborcze były pesymistyczne, wyrażające się w stwierdzeniu, że Blok Antyfaszystowski poniósł w wyborach porażkę. Wśród sfer kierowniczych panowała, według relacji niektórych działaczy „[...] konsternacja i przygnębienie z całkowitego fiaska”.⁹⁵ Stopniowo oceny te nabierały łagodniejszych tonów, co ukazują następujące po sobie dokumenty⁹⁶ będące jednak w zasadniczych momentach zgodne ze sobą.

Zdaniem KPP, błędem było poświęcenie większej uwagi zwalczaniu Centrolewu niż sanacji, chociaż słuszne było ogólne założenie, że Centrolew i sanacja występowały w obozie skłóconym, lecz solidarnym wobec ruchu rewolucyjnego i ZSRR. Stąd m. in. słabsze w praktyce stosowanie jednolitego frontu, który próbowano tworzyć z dołu. Dał on zresztą lepsze wyniki na terenie wiejskim niż miejskim.⁹⁷ Pracę na wsi, dotarcie do szeregu terenów, gdzie obóz rewolucyjny nie posiadał dotychczas wpływów, uznano za jedną z podstawowych zdobyczy kampanii. Przy ogólnym spadku głosów na listy obozu rewolucyjnego nastąpił wzrost głosów w ośrodkach wiejskich i w małych miasteczkach. Na wsi kampania wyborcza mogła się poszczycić lepszymi efektami w porównaniu z 1928 r., szczególnie

⁹³ Pisze o tym również Borkowski: *Chłopi w wyborach*, s. 37—50; *Kwiatki wyborcze*, „Chłopskie życie” nr 1, 4 I 1931.

⁹⁴ Podkreśla to „Nowy Przegląd”, gdzie zamieszczono następujące porównanie wyników wyborów Bloku w 1928 i 1930 r.:

	1928 r.	1930 r.
Lista Jedn. Rob. Chłop. i równoznaczne	310 723	232 113
Lista PPS-Lewicy	7 383	7 958
Lista „Samopomocy”	29 827	22 919
Lista Sel-Robu	157 259	23 722
Lista „Zmahania” i równoznaczne (białoruskie)	76 024	—
Razem:	581 216	286 712

Autor artykułu wskazuje przy ogólnym spadku, na wzrost głosów w ośrodkach podmiejskich, a szczególnie w ośrodkach wiejskich. B. B.: *Cyfry wyborcze*, „Nowy Przegląd” 1931, nr 1, s. 32—33.

⁹⁵ List Jana do Stacha z 18 XII 1930 r. AMZHP, 1490.

⁹⁶ Por. przypis 91; Patrz również Rezolucja CWR w sprawie wyborów (załącznik do sprawozdania). AMZHP, 930/7; Protokół z posiedzenia Sekretariatu ZG ZLCh odbytego 20 i 21 listopada 1930 r. *Ibid.*, 1490.

⁹⁷ Por. przypis 94.

w przypadku współpracy w ramach bloku. Pogłębiły się również bratnie stosunki między chłopami polskimi, ukraińskimi i białoruskimi.⁹⁸

Bardziej realistyczne stanowisko w kwestii stosunku do Centrolewu i zadań demokratycznych spotykało się z krytyką kierownictwa KPP opartego przez „mniejszość”, podciągano je pod miano błędów prawicowych.⁹⁹ A przecież z terenu dochodziły głosy relacjonujące, że „jeżeli chodzi o zwalczanie obozu antyfaszystowskiego [powinno być faszystowskiego — H. C.] przyznawano nam nawet rację, mówiąc jednocześnie, że to, co my chcemy, to jeszcze za wcześnie”.¹⁰⁰ Z drugiej strony były przypadki — jak w okręgu wyborczym nr 24 (Łuków, Garwolin, Puławy) — że bardziej radykalne elementy z „Wyzwolenia”, Stronnictwa Chłopskiego i PPS wobec unieważnienia listy Centrolewu agitowały za głosowaniem na listę „Samopomocy”, twierdząc, że skoro nie ma naszej listy — będziemy głosować na komunistów”.¹⁰¹ W powiecie łukowskim miało na nią paść zdaniem starosty 50% z 2817 uzyskanych głosów.¹⁰² Na wiecach zdarzało się, że Centrolew i „Samopomoc” stanowiły opozycję względem BBWR, nie występując jednak w sposób zorganizowany.¹⁰³ Przypadki te świadczyły o istniejącej płaszczyźnie porozumienia w terenie, szczególnie w okresie wzrastającego terroru sanacyjnego. Natomiast KPP, a za nią i „Samopomoc”, uległy lewackim poglądom i po wyborach uznały za największe niebezpieczeństwo „socjalfaszyzm”.¹⁰⁴

Na taki, a nie inny wynik wyborów dla „Samopomocy” złożyły się przyczyny odnoszące się do całego Bloku Antyfaszystowskiego. Obok podkreślenia zdobyczy, była mowa o porażce.

„[...] wyniki wyborów — zdaniem KPP — nie są dowodem ani osłabienia kampanii, ani rozszerzenia bazy społecznej faszyzmu, ani zahamowania względnie cofania się procesu radykalizacji mas [...] Porażka Bloku Antyfaszystowskiego nie wynika z obiektywnej sytuacji, ale z tego, że na skutek naszych błędów masy nie widziały nas, nie widziały wodza i straciły drogę.”¹⁰⁵

⁹⁸ Por. przypis 96; List do domu nr 9, 23 XI 1930. AZHP, 158/IV-2/4, k. 4—6.

⁹⁹ Ocena wyborów do Sejmu i Senatu. *Uchwała KC KPP z grudnia 1930 r.*, „Nowy Przegląd” 1931, nr 1, s. 32.

¹⁰⁰ Sprawozdanie z akcji wyborczej ZLCh..., k. 93; Akcja wyborcza rewolucyjnych chłopów w Polsce, listopad 1930 (dokument opracowany przez KPP). AMZHP, 930/5.

¹⁰¹ Sprawozdanie wojewody lubelskiego ze stanu organizacyjnego ZLCh w drugim półroczu 1930 r., 25 II 1931. WAPL, UWL WSP, 403, k. 19.

¹⁰² Sprawozdanie starosty ze stanu organizacyjnego ZLCh w końcu grudnia 1930 r. CAMSW, St. Pow. Łukowskie, 7, k. 218.

¹⁰³ Przykładem tego był wiec BBWR w Szydłowcu, pow. stopnicki w dniu 1 listopada 1930 r. WAPK, WB, 307, k. 952.

¹⁰⁴ Ocena wyborów uchwalona przez frakcję centralną w dniu 25 listopada 1930 r. AMZHP, 930/6.

¹⁰⁵ *Loc. cit.*

Za przyczyny zmniejszenia się liczby głosów KPP, podobnie jak „Samopomoc”, uznały: słabą aktywność w okresie przedwyborczym na gruncie walk ekonomicznych, zbyt późne rozpoczęcie kampanii wyborczej, niedorównanie mobilizacyjnych zdolności partii spotęgowanych przez wymagania kampanii, niedoceniając politycznego znaczenia wyborów, nieprzeciwdziałanie terrorowi, niedoceniając głębokości kryzysu gospodarczego i politycznego, niezrozumienie w pierwszym okresie faszystowskiego celu i charakteru wyborów, słabą pracę wśród młodzieży i kobiet. Rozpisanie wyborów widziano jako „demokratyczne manewry”, mające na celu odwrócenie uwagi mas od walki ekonomicznej, odciągnięcie mas „od ulicy”, a nie zaś dalszy poważny krok w kierunku sfaszycowania aparatu państwowego, w związku z tym nie zdołano zmobilizować mas przeciwko niebezpieczeństwu faszyzmu, nie doceniając jego możliwości w zdobyciu wpływów w społeczeństwie.¹⁰⁶

Następstwem tych błędów było — zdaniem KPP — oderwanie od mas, niezdolność do zrealizowania jednolitego frontu i niezdolność do odparcia faszyzmu. Kampania zewnętrzna rzekomo miała się nie różnić od kampanii Centrolewu mając charakter socjaldemokratyczny, wyrażający się w niezdolności wyprowadzenia mas na ulicę, nie powiązała kampanii z walkami ekonomicznymi i nie oparła swojego aparatu wyborczego o fabryki.¹⁰⁷ Konferencja młodzieżowa „Samopomocy” wskazywała, że istniała „[...] rozpiętość pomiędzy słabym ujęciem [organizacyjnym — H. C.] i słabą aktywnością naszej organizacji a rosnącą radykalizacją mas pracujących”.¹⁰⁸

Pomimo że szereg wniosków sformułowano zbyt kategorycznie, większość z nich miała pokrycie w rzeczywistości. Za małą uwagę zwrócono na żądania demokratyczne. Na odcinku wiejskim zaciążyła sprawa kolektywizacji. Błędny stosunek do Centrolewu spowodował jego kontrakcję. Próba pozyskania jego zwolenników w okręgach, gdzie miał on unieważnione listy, przy pomocy jednolitego frontu z dołu mogła dać w tej sytuacji tylko lokalne połowiczne sukcesy. Uzyskanie przez unieważnioną listę Centrolewu 56 000 głosów w 24 okręgu wyborczym, gdzie była ważna lista „Samopomocy”, posłużyło niesłusznie KPP za wskazówkę, że „[...] Centrolew jest nadal najgroźniejszym niebezpieczeństwem”.¹⁰⁹

Biorąc pod uwagę całokształt scharakteryzowanej wyżej sytuacji, wynik wyborów nie odzwierciedlał w pełni rzeczywistego układu sił. Dla Bloku

¹⁰⁶ *Loc. cit.*; Biuletyn Organizacyjny nr 6, grudzień 1930.

¹⁰⁷ Ocena wyborów uchwalona przez frakcję centralną..., k. 60—61.

¹⁰⁸ Konferencja odbyła się 7 grudnia 1930 r. Biuletyn Organizacyjny nr 6, grudzień 1930.

¹⁰⁹ Sprawozdanie z akcji wyborczej ZLCh..., k. 93.

Antyfaszystowskiego miernikiem „[...] oceny kampanii wyborczej była nie tylko liczba otrzymanych głosów, ale przede wszystkim stopień wykorzystania tej kampanii przez organizacje dla dotarcia do mas, stopień przeorania mas agitacją komunistyczną i mobilizacji ich do walki z przemocą faszystowską”.¹¹⁰ A tutaj zanotowano pewne sukcesy, o czym świadczył rozwój organizacyjny po wyborach zarówno KPP, jak i „Samopomocy”. Działo się tak mimo zmian układu sił na korzyść ugrupowań prawicowych i wzrotu tendencji faszystowskich.¹¹¹

РЕЗЮМЕ

Деятельность объединенной крестьянской партии „Самопомоць” (1928—1931 г.) была определенным этапом в процессе формирования общественной и классовой сознательности крестьян, отображала интересы и стремления той их части, которая высказывалась за гегемонию пролетариата в революционном объединении рабочих и крестьян под руководством Коммунистической партии Польши.

„Самопомоць” имела самое большое влияние на территории Люблинского воеводства (58% всех членов в 1929 году), а также Келецкого, Львовского и Варшавского, действуя также в Бялостоцком, Краковском, Лодзенском, Познаньском, Силезском и Волинском воеводствах. В момент ликвидации эта партия насчитывала ок. 12.500 членов.

Одной из массовых кампаний, в которой „Самопомоць” мобилизовала крестьянские массы на борьбу с капиталистическим строем, были выборы в Сейм. Автор статьи показывает участие этой партии в избирательной кампании по выборам в Сейм в 1930 г. (так называемые „брестские выборы”) в рамках Антифашистского блока, действующего под руководством КПП. В его состав кроме того входили левое крыло ППС и партия „Рабоче-крестьянское единство”. Особое внимание уделялось таким проблемам: сотрудничество в пределах блока, особенно с КПП, радиус действия кампании, ее недостатки и успехи, полицейские репрессии, отношение к другим партиям, принимающим участие в выборах, лозунги и цели, которые ставились перед избирательной кампанией, а также ее результаты.

Доказано, что выборы были одной из тех акций, в которых лучше

¹¹⁰ Ocena wyborów do Sejmu i Senatu, październik 1930 (dok. KPP). AMZHP, 1490; *Dotrzymać kroku*, „Chłopskie Życie” nr 4, 25 XI 1930; Okólnik ZG ZLCh nr 13, listopad 1930.

¹¹¹ B. B.: *Cyfry wyborcze*, „Nowy Przegląd” 1931, nr 2, s. 42; List do domu nr 9, 23 XI 1930. AZHP, 158/IV-2/4, k. 4—6; Kowalski: *Trudne lata*, s. 186; Por. Cimek: *op. cit.*, ss. 117—136.

всего видны были сотрудничество и зависимость партии „Самопомоц” от КПП.

Автор рассматривает эти проблемы опираясь на малоизвестные архивные материалы и отчеты, полемизируя одновременно с некоторыми работами на эту тему.

R É S U M É

L'activité de l'Union de la Gauche Paysanne „Samopomoc” (1928—1931) était une certaine étape dans le processus de formation de la conscience sociale et de classe des paysans et exprimait les intérêts et les tendances de ceux d'entre eux qui étaient pour l'hégémonie du prolétariat dans l'alliance révolutionnaire des ouvriers et des paysans sous l'égide du Parti Communiste Polonais.

L'Union „Samopomoc” avait les plus grandes influences sur le terrain des voïvodies de Lublin (58% du total des membres en 1929), de Kielce, Léopol et Varsovie, exerçant son activité aussi dans celles de Białystok, Cracovie, Łódź, Poznań, Silésie et Volhynie. Au moment de sa liquidation elle comptait 12 500 membres.

Lors des élections à la Diète, l'union „Samopomoc” a mené une des campagnes générales ayant mobilisé les masses paysannes pour la lutte contre le régime capitaliste. L'auteur présente dans l'article la participation de cette union dans l'action électorale à la Diète en 1930 (élections dites de Brześć) dans le cadre du Bloc Antifasciste dirigé par le Parti Communiste Polonais, où entraient en plus le Parti Socialiste Polonais — Gauche et le Selrob — Jedność (la gauche du Parti Socialiste Paysan-Ouvrier de l'Ukraine). On a traité surtout les problèmes tels que la collaboration dans le cadre du bloc, surtout avec le Parti Communiste Polonais, la sphère d'activité de la campagne, ses manques et ses réalisations, les répressions de la part de la police, les rapports à d'autres parties participant dans les élections, les mots d'ordre et les buts de la campagne électorale et ses résultats. On a démontré que les élections étaient une de ces actions où se faisait voir le plus la collaboration de l'union „Samopomoc” avec le Parti Communiste Polonais, ainsi que sa dépendance de ce parti.

Les problèmes énumérés ont été présentés par l'auteur se fondant sur les relations et les matériaux peu connus d'archives, et polémisant avec certaines élaborations concernant ce sujet.